

תוכן עניינים

מבוא	2
1. ניסויים בבעלי חיים – נתונים ועובדות	3
2. חמש חולשות של תחליפי מוסר	4
3. עקרונות מוסר	6
4. פתרון יישומי	8
סיכום	10
רשימת מקורות	11

מבוא

בעלי חיים לאורך שנים שימשו את האדם לטובת מחקרים קליניים. מחקרים אלו לעיתים נועדו למען פיתוח תרופות חדשות, אך לעיתים גם לטובת פיתוח מוצרי קוסמטיקה ואפילו מחקרים לבחון את האינטליגנציה של בעלי החיים. הערכה היא כי בבריטניה לבדה בכל שנה ישנו שימוש ב-3.52 מיליון בעלי חיים לטובת ניסויים שונים. בעלי חיים שמעורבים בניסויים, לרוב מעבירים את חייהם בכלובים ותנאי מעבדה, ובכדי לחייב את בעל החיים להשתתף בניסוי או להפעיל עליו מניפולציות, החוקרים לעיתים מפעילים כוח, הפחתת מזון או מים, ואפילו מחדירים לגופו חומרים מטשטשים. כאשר מבוצע ניסוי בבעלי חיים למען פיתוח תרופה מצילת חיים, אפשר, תחת הסתייגויות רבות, להצדיק את הניסוי, אולם דילמות רבות מתעוררות האם בעלי חיים צריכים להשתתף בניסויים שאינם קריטיים לבריאות האדם – כמו בחינת מוצרי קוסמטיקה, או אפילו בדיקת האינטליגנציה של בעל החיים, רק משום שחוקר סקרן ביקש לבחון זאת (Whyte, 2019).

בעלי חיים רבים, בדומה לבני אדם, חשים רגשות כמו כאב, הנאה ואפילו יכולת לפתח מערכת יחסים. לכן בעלי חיים מודעים לסביבתם והם סובלים כאשר מופעלת עליהם סביבה רווית סבל. לפיכך, הגישה המתפתחת בשנים האחרונות היא כי לא משנה עבור מה מיועד בעל החיים, אך כל עוד הוא משרת את בני האדם, על האדם מוטלת החובה להבטיח את רווחת בעל החיים. רווחת בעלי חיים איננה מתמקדת רק במניעת סבל, אלא גם לייצר סביבה נורמטיבית עבור בעלי החיים, גם אם הם מיועדים למטרות ניסוי. לדוגמה, סביבה המאפשרת תפקוד ביולוגי בריא, סביבה המאפשרת להניע את הגוף באופן חופשי, וסביבה נוחה מבחינה רגשית ונטולת מחסור (Reis, & Molento, 2020). **שאלת מחקר: כיצד ראוי ואפשרי לקיים סביבה מוסרית בקרב תעשיית הניסויים בבעלי חיים?**

המחקר יחולק לארבעה פרקים. הפרק הראשון יתמקד בהצגת נתונים ועובדות אודות הניסויים בבעלי החיים ובכך הקורא יוכל להבין את היקף הסוגייה המסחרית. הפרק השני במחקר יתאר חמש חולשות של מנגנוני תחליפי המוסר. הפרק יתמקד בחולשות של החוק ושל כלכלת השוק החופשי. חולשות אלו יראו כי תחליפי המוסר אינם יכולים ליצור סביבה עסקית שמחייבת התאגיד לפעול באופן מוסרי, והתאגיד יצלל את החולשות הללו לטובת האינטרסים העסקיים שלו ופחות עבור בעלי החיים.

הפרק השלישי בעבודה יתמקד בניתוח שני עקרונות מוסר – תועלתנות וחובות. באמצעות פרק זה יהיה ניתן להבין האם הניסויים בבעלי החיים הינם מוסריים או לא. עיקרון התועלתנות יציג עמדה מעורבת שבה מצד אחד ניסויים בבעלי חיים שמספקים רווח גדול לאוכלוסייה האנושית, כמו פיתוח חיסונים, נתפסים כפעולה מוסרית, ואילו ניסויים שאינם תורמים רבות לרווחת בני האדם, אינם מוסריים ולכן הם אסורים. לעומת זאת עיקרון החובות יתאר עמדה חד-משמעית לפיה הניסויים הינם אסורים משום שהם אינם מתיישבים עם שני הצווים הקטגוריים: נוסח החוק הכללי ונוסח האדם כתכלית. בני אדם לא היו מוכנים לקבל על עצמם ניסויים דומים ובתנאים קשים כפי שמבוצעים כלפי בעלי החיים ונידמה כי הניסויים פוגעים בכבודם של בעלי החיים ומפחיתים מערך חייהם.

הפרק הרביעי והאחרון בעבודה יתמקד במציאת פתרון יישומי לבעיה המוסרית. הפרק יגדוש את החשיבות לקיים רווחה לבעלי החיים כאשר ישנו שימוש בהם, וכן הפרק יעשה שימוש בשני מודלים משולבים – מודל בעלי העניין והקוד האתי בכדי לקיים את רווחת בעלי החיים. מודל בעלי העניין יתאר כי הארגון חייב להתייחס לדרישות השחקנים הסובבים אותו בכדי להמשיך ולשרוד מבחינה כלכלית, והקוד האתי יכול ליצור תוכנית ומדיניות פעולה מוסרית לפיה הארגון יפעל.

1. ניסויים בבעלי חיים – נתונים ועובדות

האדם עושה שימוש בבעלי חיים אחרים למטרות רבות כדוגמת מזון, שעשוע ואפילו ניסויים בבעלי חיים. ניסויים בחיות מאופיינים בצורות ומטרות שונות כדוגמת ניסויים לצורך בדיקת יעילות ובטיחות תרופות, בטיחות מוצרי קוסמטיקה, בחינת בטיחות מזון חדש, וכן גם ניסויים נוספים כמו למידה על התנהגות בעלי החיים, ואפילו בחינת האינטליגנציה של בעלי חיים. 90% מבעלי החיים המשמשים לניסויים הינם עכברים וחולדות, אך ניתן לזהות גם שימוש בבעלי חיים אחרים כמו ציפורים, ארנבים, חזירים, אגורים ואפילו קופים. השימוש המגוון בבעלי החיים משתנה בין ניסוי לניסוי ובאופן פעילותו הביולוגית של בעל החיים. למשל ידוע כי אבריו הפנימיים של החזיר והקוף, דומים במידה רבה לזה של האדם, ולכן כאשר ישנו ניסיון לפתח חיסון חדש ולזהות את יעילותו ובטיחות תרופה לעיתים קרובות ישנו שימוש ראשוני בחולדות ועכברים ולאחר מכן מעבר הדרגתי לחזירים וקופים. המטרה בכך היא כאשר המוצר שמפותח יועבר בסופו של דבר לשימוש בני האדם, הרי שהמוצר כבר יוכח כאחד שהינו יעיל ובטיחותי לצרכן (Wang, & Chan, 2017, p. 161).

הערכה היא כי בבריטניה לבדה בכל שנה נעשה שימוש במיליוני בעלי חיים שונים למטרות ניסוי, כאשר בשנת 2018 לבדה נעשה שימוש בלפחות 3.52 מיליון בעלי חיים למטרות ניסויים שונים (Whyte, 2019, p. 18). נתונים בארה"ב מראים כי מדי שנה ישנם ניסויים בתחומי רפואה וחקלאות בהיקף של 125 מיליארד דולר, מהם מושקעים בערך כ-29 מיליארד דולר בניסויים בבעלי חיים (Herrmann, & Jayne, 2019, p. 250).

למרות חשיבותם של הניסויים בבעלי החיים עולה טענה כי בעלי חיים דומים במובנים שונים לבני אדם בכך שהם בעלי חוש כאב, הם יכולים לפתח סבל, מצוקה נפשית, לצד הצגת אמפתיה והתרוממות רוח. ניסויים בבעלי חיים לעיתים מלווים ביצירת כאב וסבל לבעלי החיים, יצירת סביבת חיים ללא חירות ובתוך כלוב, תחושת חרדה וצער תמידי, ובמקרים רבים גם מוות בסיום הניסוי, בין אם היה מדובר על ניסוי קליני או רק ניסוי לבחינת אינטליגנציה. הערכה כי בארה"ב לבדה מתים מדי שנה כ-100 מיליון בעלי חיים שונים כמו עכברים, חולדות, צפרדעים, דגים, כלבים, חתולים, קופים, חזירים ועוד, במסגרת ניסויים שונים, כאשר חלק מהניסויים נידמה שלא הצדיקו נחיצות ברורה של הניסוי (Wang, & Chan, 2017, pp. 159, 161). מדענים שעוסקים בניסויים בבעלי חיים בחברות יצרני תרופות, קוסמטיקה, אקדמיה, ותעשיות אחרות, מבקשים להקל על כאבם של בעלי החיים במהלך הניסוי. לרוב החוקרים מגלים אמפתיה למצוקה של בעל החיים ומנסים להקל ככל שניתן על מצוקתו במהלך הניסוי. עם זאת, הניסויים עדיין מבוצעים, חלקם לצרכים ברורים יותר (כמו פיתוח תרופה או מזון) וחלקם לצרכים פחות ברורים (כפו לצרכי לימוד התנהגות בעלי חיים) (צפרייר, 2013, ע' 51).

אחת ההנחות המוסכמות היא כי ניתן להצדיק, גם אם בהסתייגות רבה, ניסויים בבעלי חיים במידה והם תורמים רבות לרווחת האדם כמו מציאת חיסון למחלה קשה (Herrmann, & Jayne, 2019, pp. 532-533). עם זאת, תהליך זה חייב להיות מלווה ברגולציה רבה אודות האופן שבו יש לאפשר את הניסוי ולמנוע ככל שניתן את סבלם של בעלי החיים (צפרייר, 2013, עמ' 218-219). מצד שני עמדה אחרת טוענת כי בעלי חיים אינם אמצעים וכלים עבור בני אדם, אלא הם יצורים חיים בעלי רגשות ותחושות ואסור לפגוע בתכליתם בטבע או בהפחתת ערך חייהם ולכן ישנה קריאה להגביל במידה רבה או אפילו לבטל כליל את הניסויים בבעלי חיים באמצעות חקיקות מתאימות (צפרייר, 2013, עמ' 145, 166).